

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne - z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Dyplom magistra historii – Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego (1998); promotor: prof. dr hab. Andrzej Wyrobisz, tytuł pracy magisterskiej: *Stosunek człowieka do śmierci w XVII wieku*.

Dyplom doktora nauk humanistycznych w dziedzinie historii – Akademia Świętokrzyska w Kielcach (2006); promotor: prof. dr hab. Józef Smoliński, tytuł pracy doktorskiej: *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

- 1998-2006 – nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego w Zespole Szkół nr 16 im. gen. Władysława Sikorskiego w Warszawie.

- 2006 do nadal – starszy kustosz w Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej/Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie; Wydział Ewidencji (2006-2009), Samodzielna Sekcja Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł/Wydział Badań Archiwalnych i Edycji Źródeł (2009-2022), Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej (od 2022 r.).

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.

Moim głównym polem badawczym jest najnowsza historia Polski – okres II wojny światowej (1939-1945) oraz okres PRL (1945-1989). Efektem moich prac nad historią PRL jest monografia „*Element politycznie wrogi*”. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)*. Jestem jedyną autorką wymienionej wyżej

monografii i mój wkład wynosi 100%. Praca została wydana w Warszawie przez Instytut Pamięci Narodowej w 2025 r., a recenzentami byli prof. dr hab. Tadeusz Wolsza, dr hab. prof. IH PAN Tadeusz Kondracki oraz dr hab. Elżbieta Wojcieszak.

Po zakończeniu II wojny światowej żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie znaleźli się w bardzo trudnej i skomplikowanej sytuacji. Realia polityczne w Polsce „ludowej” budziły słusne obawy przed powrotem do ojczyzny. Władze w kraju uznawały powracających za niebezpiecznych dla powojennego systemu politycznego – widziały w nich wysłanników wrogiej im polskiej emigracji politycznej, która dążyła do jego likwidacji.

Opisując środowisko byłych żołnierzy, brałam pod uwagę zarówno sytuację repatriantów, jak i tych, których jeszcze podczas wojny lub bezpośrednio po jej zakończeniu przerzucono na teren okupowanej Polski, aby kontynuowali walkę o niepodległość. Wielu z nich, zwłaszcza oficerów i podoficerów, inwigilowano nie tylko z powodu służby w PSZ, ale także dlatego, że walczyli w szeregach choćby Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej, lub służyli w Wojsku Polskim. Wszyscy oni musieli, niezależnie od swojej woli, dostosować się do rzeczywistości Polski „ludowej” – zupełnie odmiennej od tej, w której żyli przed wojną, a potem funkcjonowali na Zachodzie.

Należy zaznaczyć, że na proces ich adaptacji do warunków życia w PRL w latach 1945–1956 oddziaływały zarówno specyfika wprowadzonego po wojnie ustroju państwowego, jak i polityka rządzącej PPR/PZPR. Środowisko to było od początku uznawane za „wrogie” wobec władz i podatne na podjęcie współpracy z obcym wywiadem, a więc jego inwigilację rozpoczęto jeszcze na emigracji. Później, w trakcie repatriacji zostało ono wstępnie rozpracowane w placówkach Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego utworzonych przy Polskim Urzędzie Repatriacyjnym, w których funkcjonariusze bezpieki zbierali najważniejsze informacje na temat powracających i pozyskiwali współpracowników.

Lata 1945–1949 można uznać za pierwszy etap dostosowywania się byłych żołnierzy PSZ do życia w kraju. W tym okresie nowe władze nie prowadziły jeszcze przeciwko nim zaplanowanych i szeroko zakrojonych działań operacyjnych. Nie oznacza to oczywiście, że do 1949 r. dawni żołnierze w ogóle nie byli represjonowani. W pierwszych latach po wojnie organy bezpieczeństwa ograniczały się jednak do rozpracowywania pojedynczych osób uznanych za najbardziej niebezpieczne. Do tego czasu część byłych żołnierzy, mimo przeszkód, znajdowała zatrudnienie, a niektórzy podejmowali nawet służbę w „ludowym” WP.

Sytuacja zmieniła się w okresie nasilonych represji politycznych w latach 1949–1956 – środowisko PSZ było wówczas uznawane przez władze za bardzo niebezpieczne i bezpośrednio zagrażające powojennemu systemowi politycznemu ze względu na rzekome powiązania z

wywiadem zachodnim. Organy bezpieczeństwa rozpoczęły wówczas prowadzenie przeciwko niemu szeroko zakrojonych działań operacyjnych w ramach m.in. rozpracowań obiektowych o krypt. „Centro”, „Targowica”, „Zachód”, „Mewa”, „Falanga” i „Lombard”. Represje dotknęły również osób, które służyły w „ludowym” WP, gdyż oskarżano je o współpracę z obcym wywiadem i udział w tzw. spisku w wojsku. Wielu oficerów dawnych PSZ zostało wówczas skazanych na kary śmierci lub wieloletniego więzienia. Okres wzmożonego terroru stanowił drugi etap przymusowej adaptacji żołnierzy do realiów PRL, kiedy to niezależnie od swojej woli i zagrożeni represjami musieli podporządkować się realiom nowego systemu.

Obok represji ważnym narzędziem stosowanym przez komunistyczne władze w walce ze środowiskiem PSZ była intensywna propaganda rozpowszechniana od 1945 r. Za jej pośrednictwem starano się m.in. wykreować negatywny wizerunek najpopularniejszych dowódców PSZ, oskarżając ich o prowadzenie działań szkodzących interesom państwa. Jednocześnie podkreślano pozytywny stosunek „władzy ludowej” do zwykłych żołnierzy, którzy już zdążyli powrócić z Zachodu i zaakceptowali zmiany ustrojowe w kraju. W ten sposób starano się zachęcać kolejnych żołnierzy do repatriacji. O dwulicowości tej propagandy większość powracających przekonywała się jednak dopiero po powrocie, stykając się z funkcjonariuszami UB w punktach organów bezpieczeństwa przy PUR. Realia życia w kraju, szczególnie w latach 1948–1956, nie pozostawiały nikomu żadnych wątpliwości co do tego, jaki był rzeczywisty stosunek władz PRL do środowiska PSZ.

Terror polityczny okresu stalinowskiego i wszechobecna propaganda oddziaływały na zachowania społeczne i mentalność byłych żołnierzy. Przyjmowali oni, zależnie od predyspozycji charakterologicznych, poziomu intelektualnego, wykształcenia, a także przebytych doświadczeń wojennych, różne postawy pozwalające im lepiej lub gorzej funkcjonować w nowym systemie. Wielu z nich, dążąc do rozwoju zawodowego czy angażując się w działalność społeczną lub polityczną, oficjalnie akceptowało nowy system i głosiło poglądy odpowiadające oczekiwaniom władz. Nie zawsze jednak poglądy te były zgodne z wewnętrznymi przekonaniami tych osób, jednakże z obawy przed represjami nikomu nie okazywały swoich wątpliwości. W środowisku PSZ były także osoby, które, na skutek szantażu ze strony funkcjonariuszy bezpieki, podejmowały współpracę z organami bezpieczeństwa i donosiły na kolegów.

Wśród agentów i informatorów byli również tacy, którzy nie wytrzymywali psychicznie presji wywieranej przez bezpiekę, czyniąc sobie wyrzuty z powodu podjęcia tejże współpracy. Jedni nielegalnie opuszczali kraj, udając się na Zachód, a inni otwarcie rezygnowali ze współpracy, licząc się z przykrymi następstwami tej decyzji. W okresie powojennym tylko

nieliczni decydowali się na otwartą konfrontację z systemem, za którą zwykle płacono się życiem lub długoletnim więzieniem.

Ramy chronologiczne pracy wyznaczają lata 1945–1956. W 1945 r. rozpoczęła się repatriacja żołnierzy PSZ, która trwała do 1948 r. W tym okresie prowadzono intensywną propagandę zachęcającą do powrotu, ale jednocześnie inwigilowano wszystkich powracających, uznając ich za potencjalnych wrogów Polski „ludowej”. Kulminacja działań skierowanych przeciwko byłym żołnierzom i intensyfikacja represji wobec tego środowiska przypadła jednak dopiero na lata 1948–1956. Rok 1956, kiedy nastąpiła odwilż polityczna, a w kwietniu ogłoszono amnestię i rehabilitowano wielu skazanych, zamyka etap intensywnych represji wobec tego środowiska oraz jego adaptacji do warunków życia w kraju.

Monografia składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym zasygnalizowano kwestie, które potem rozwinęto, m.in. takie jak: polityka Związku Sowieckiego wobec Rządu RP na Uchodźstwie pod koniec wojny czy okoliczności powstania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Należy podkreślić, że wydarzenia takie jak porwanie, a następnie proces szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego w 1945 r. oraz powołanie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej potwierdzały brak samodzielności i niedemokratyczny charakter nowo utworzonego państwa polskiego, a fiasko polityki rządu RP i cofnięcie mu uznania przez państwa zachodnie miały decydujący wpływ na losy polskich żołnierzy po zakończeniu wojny.

W rozdziale drugim opisano proces repatriacji, negocjacje polsko-brytyjskie (ich przebieg potwierdzał dwulicową politykę prowadzoną przez TRJN) i scharakteryzowano działalność attachatów i misji wojskowych, za pośrednictwem których „władza ludowa” rozpoczęła pierwszy etap inwigilacji żołnierzy PSZ. Kontynuacją rozpracowania tego środowiska była rejestracja powracających w punktach UBP, działających przy punktach PUR.

W rozdziale trzecim przybliżono sytuację polityczną w kraju w latach 1945–1956, uwzględniając rozbudowę cywilnego i wojskowego aparatu przemocy, a także scharakteryzowano przepisy i wytyczne stanowiące podstawy prawne represji.

Stosowanie tych przepisów i wytycznych w praktyce zostało szeroko omówione w rozdziale czwartym. Przedstawiono w nim inwigilację środowiska byłych żołnierzy PSZ w ramach spraw operacyjnych o krypt. „Centro”, „Targowica”, „Zachód”, „Mewa”, „Lombard” i „Falanga”, które były kontynuacją wstępnego rozpracowania repatriantów w punktach UBP. Ponadto ukazano losy niektórych byłych żołnierzy aresztowanych i skazanych za „zdradę państwa”, głównie w latach 1948–1956.

W rozdziale piątym ukazano obraz PSZ i ich żołnierzy funkcjonujący w masowych środkach przekazu Polski „ludowej” – w prasie, literaturze i filmie. We wprowadzeniu do tematu scharakteryzowano rozwój struktur aparatu propagandowego i metody jego pracy w latach 1945–1956, a następnie omówiono treści związane z PSZ upowszechniane przez „władzę ludową” w kraju i na emigracji, mające zachęcać byłych żołnierzy do powrotu.

W ostatnim, szóstym rozdziale przybliżono kwestie pochodzenia i wykształcenia byłych żołnierzy – czynniki te miały wpływ na ich postawy i możliwości podejmowania pracy zawodowej. Podsumowaniem rozdziału jest przedstawienie działalności kombatanckiej i zagadnienie kultywowania tradycji PSZ w PRL, a także związane z nimi ograniczenia i trudności.

W pracy starałam się zachować układ chronologiczno-problemowy, niemniej jednak większy nacisk położyłam na wyodrębnienie najważniejszych problemów niż na zachowanie chronologii. Zjawiska historyczne zostały przedstawione w kolejnych rozdziałach nie zawsze w porządku chronologicznym, gdyż niektóre z nich miały miejsce w tym samym czasie.

Podstawę do napisania monografii stanowiły przede wszystkim materiały źródłowe, do których należą archiwalia, opublikowane wybory dokumentów, wspomnienia oraz prasa i literatura omawianego okresu. Korzystałam z materiałów zgromadzonych w kilku archiwach - w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego, w Archiwach Narodowych Zjednoczonego Królestwa (National Archives) w Londynie, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej oraz w Centralnym Archiwum Wojskowym Wojskowego Biura Historycznego.

Obok archiwaliów bazę źródłową pracy stanowią dokumenty opublikowane w monografiach lub osobnych opracowaniach oraz wspomnienia. Ważnym uzupełnieniem bazy źródłowej jest prasa tego okresu, a głównie pisma: „Repatriant” (1945–1950), „Trybuna Ludu” (1948–1956) i „Żołnierz Polski” (1945–1956) oraz publikacje propagandowe i film, a także bogata literatura przedmiotu, która została szeroko omówiona we wstępie do pracy.

Chciałabym podkreślić, że moja publikacja *„Element politycznie wrogi”. Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)* jest pierwszą monografią naukową, w której została ukazana sytuacja byłych żołnierzy PSZ w PRL w tak wielu różnych aspektach. Poruszono w niej wiele wątków – obok represji, których doświadczyli omówiłam również zakres i charakter wymierzonej przeciwko nim propagandy, a także proces ich adaptacji do życia w powojennej Polsce.

Dorobek naukowy

Publikacje, które omawiam poniżej, dotyczą trzech głównych nurtów moich zainteresowań badawczych. Wszystkie mieszczą się w zakresie historii najnowszej Polski (od 1914 roku). Wyniki prowadzonych badań prezentowałam w formie artykułów, referatów oraz monografii poświęconych postaciom historycznym, strukturom organizacyjnym oraz konkretnym wydarzeniom.

Pierwszym nurtem moich zainteresowań badawczych jest **problematyka PSZ na Zachodzie**. Interesują mnie przede wszystkim losy żołnierzy po zakończeniu wojny, choć analizowałam również procesy zachodzące w PSZ, które miały miejsce podczas wojny. Najważniejszym osiągnięciem naukowym z zakresu tej tematyki jest omówiona wyżej monografia *„Element politycznie wrogi”. Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)*, Warszawa 2025.

Ponadto, w trakcie wieloletnich badań nad problematyką PSZ na bieżąco publikowałam artykuły oraz wygłaszałam referaty na konferencjach zagranicznych, krajowych o zasięgu międzynarodowym i krajowych. Z zakresu dziejów żołnierzy w okresie działań zbrojnych opracowałam album zatytułowany *Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w fotografiach por. Wiesława Szpakowicza*. Został on wydany w Warszawie przez Instytut Pamięci Narodowej w 2010 r. Album zawiera obszerny wstęp dotyczący historii PSZ na Zachodzie, biogram por. Wiesława Szpakowicza oraz nie publikowane wcześniej fotografie wykonane przez por. Szpakowicza – przedwojennego adwokata i żołnierza PSZ, który pełnił m.in. funkcje oficera oświatowego. Ja przygotowałam wstęp oraz opracowałam i podpisałam zdjęcia, natomiast autorem biogramu por. Wiesława Szpakowicza jest dr Krzysztof Tochman.

We wstępie do albumu szeroko omówiłam historię PSZ na Zachodzie w latach 1939-1945 wyszczególniając w kolejnych podrozdziałach: *Polityczno-militarne uwarunkowania utworzenia PSZ; Formowanie oddziałów polskich; Udział PSZ w walce z Niemcami w pierwszej połowie 1940 r.; Ewakuacje żołnierzy polskich do Wielkiej Brytanii; Odbudowę PSZ w Wielkiej Brytanii; Utworzenie Armii Polskiej na Wschodzie; Walki 2 KP we Włoszech; Udział w PSZ w walkach zbrojnych w latach 1944-1945 oraz Sytuację PSZ po zakończeniu wojny*.

Wszystkie fotografie zamieszczone w albumie ukazują żołnierzy PSZ w okresie II wojny światowej. Album składa się z sześciu części, w których wyodrębniono fotografie z następujących okresów: formowania się polskich sił zbrojnych we Francji (1939-1940); ewakuacji wojsk polskich do Wlk. Brytanii (VI 1940); odbudowy oddziałów polskich w Wlk. Brytanii (VII 1940); formowania się 4 Kadrowej Brygady Strzelców (VII-X 1940); szkolenia

spadochronowego w 4 Kadrowej Brygadzie Strzelców (X 1940-IX 1941) oraz funkcjonowania 1 Samodzielnej Brygadzie Spadochronowej (I-X 1942). W pierwszej części dominują zdjęcia żołnierzy w Stacji Zbornej Armii Polskiej w Bressuire, w drugiej – fotografie ukazujące transport jednostek polskich z Francji do Wlk. Brytanii, w trzeciej – przyjazd żołnierzy polskich do Biggar i życie codzienne w obozie, w czwartej – polski obóz wojskowy w Eliock w hrabstwie Dumfries, gdzie formowano 4 Kadrową Brygadę Strzelców, w piątej – szkolenie spadochronowe we wspomnianej brygadzie, a w szóstej – żołnierzy tej brygady podczas kursu narciarskiego i kursu kierowców.

Chciałabym podkreślić, że album *Żołnierze Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w fotografiach por. Wiesława Szpakowicza* jest wartościową publikacją, gdyż nie tylko zawiera unikatowe, nie publikowane wcześniej fotografie, ale również przybliża różne aspekty życia żołnierzy PSZ podczas wojny.

Kolejną publikacją z zakresu tematyki PSZ w okresie wojny jest artykuł pt. *Budzenie ducha bojowego wśród żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1941-1945*, zamieszczony w tomie 2 monografii zatytułowanej *Bezpieczeństwo militarne Polski 1918-1945. Aspekty geopolityczne i społeczne*, Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2017 (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%). W tekście omówiłam pracę oświatowo-propagandową prowadzoną w oddziałach PSZ w latach 1941-1945 uwzględniając struktury organizacyjne, zakres tematyczny oraz stosowane formy przekazu. Z problematyką propagandy w PSZ zetknęłam się prowadząc badania w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Uznałam wówczas, że problematyka ta stanowi ważny element historii PSZ, gdyż wpojone im wówczas przekonania miały nie tylko bezpośredni wpływ na ich decyzje dotyczące repatriacji do kraju, ale także oddziaływały na ich postawy i stosunek do władz PRL.

Okresu działań zbrojnych PSZ, ale tylko częściowo dotyczy artykuł - *Bohater czy zdrajca – mity i legendy na temat gen. Władysława Andersa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* opublikowany w tomie 2 monografii *Mity i legendy w polskiej historii wojskowości*, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2014 (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%). Opisałam w nim przedwojenną i wojenną karierę wojskową gen. Władysława Andersa oraz jego dokonania w latach 1940-1945. Na tym tle ukazałam zafałszowany wizerunek generała przedstawiany w propagandzie PRL – cechy jakie mu przypisywano oraz oskarżenia jakie przeciwko niemu wysuwano. Negatywny stosunek władz PRL do gen. Andersa potwierdzał ich brak zaufania do środowiska PSZ, które po wojnie znalazło się w kraju.

Niechęć Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej do PSZ była szczególnie widoczna podczas negocjacji dotyczących repatriacji prowadzonych z władzami brytyjskimi, które omówiłam w monografii *Repatriacja żołnierzy PSZ na Zachodzie w rozmowach TRJN z władzami brytyjskimi. Wybór dokumentów*, Warszawa, Agencja Reklamowo-Uslugowa "PAT", 2013 (jestem jedyną autorką tej monografii i mój wkład wynosi 100%). Praca składa się z dwóch części – obszernego wstępu oraz wyboru opracowanych dokumentów. Wstęp zawiera siedem rozdziałów, w których wyszczególniłam: *Sytuację PSZ pod koniec II wojny światowej; Położenie polityczne kraju i stosunek TRJN do PSZ w latach 1944-1945; Powołanie Polskiej Misji Wojskowej w Londynie; Wyjazd i pierwsze miesiące działalności Misji; Akcję propagandową TRJN i demobilizację żołnierzy PSZ; Likwidację Polskiej Misji Wojskowej i organizację repatriacji do końca 1946 r. oraz Stanowisko władz RP w Londynie i ostateczne rozwiązanie problemu PSZ na Zachodzie w latach 1946-1949*. Wśród dokumentów wyodrębniono: *Korespondencję dyplomatyczną* zawierającą dwanaście dokumentów, *Dokumenty o charakterze wywiadowczym* – siedemnaście dokumentów oraz *Artykuły i wzmianki w prasie krajowej oraz zagranicznej* – dwanaście dokumentów.

Ogółem, w monografii zamieszczono 41 dokumentów pochodzących z Archiwum MSW oraz Archiwum IPN. Przybliżają one kulisy negocjacji dotyczących repatriacji PSZ prowadzonych przez władze brytyjskie z TRJN. Szczególnie interesujące są dokumenty o charakterze wywiadowczym, gdyż ukazują dwulicową politykę władz warszawskich oraz ich obawy związane z repatriacją PSZ. Za wartościowy materiał źródłowy można również uznać artykuły i wzmianki w prasie krajowej, dzięki którym możemy poznać charakter propagandy skierowanej do byłych żołnierzy PSZ, która była rozpowszechniana w okresie powojennym. Chciałabym podkreślić, że opisane wyżej dokumenty były dla mnie bardzo przydatne przy omawianiu procesu repatriacji we wspomnianej już monografii *„Element politycznie wrogi”*. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)*.

Na temat propagandy rozpowszechnianej na łamach pisma „Repatriant” wygłosiłam referat na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Oficjalna prasa w Polsce (1945-1989)* zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Szczecinie, w dniach 29-30 maja 2019 r. Został on zatytułowany: *Treści propagandowe rozpowszechniane na łamach tygodnika „Repatriant” 1945-1950. Wybrane aspekty*. W referacie starałam się pokazać w jaki sposób przekonywano żołnierzy do repatriacji. Pismo „Repatriant” wydawano w kraju w latach 1945-1950. Publikowano w nim m.in. odezwy zachęcające do powrotu oraz artykuły ukazujące rzekomą wyższość ustroju PRL na ustrojami państw zachodnich. Bardzo popularne były teksty,

w których szkalowano gen. Władysława Andersa ukazując go jako człowieka zdemoralizowanego i pozbawionego skrupułów. Taki, a nie inny obraz generała negatywnie wpływał na całość wizerunku 2 KP. Atakując dowódcę 2 KP dyskredytowano zasługi bojowe całości PSZ w oczach międzynarodowej opinii publicznej. Trudno jednak ocenić w jakim stopniu treści propagandowe rozpowszechniane na łamach „Repatrianta” docierały do tych, którzy przebywali na emigracji i czy wpływały na podjęcie decyzji o powrocie. Wydaje się, że dla większości nie były one przekonujące, a decyzję o repatriacji podejmowano raczej ze względu na sytuację rodzinną, czy względy osobiste. Niezależnie od tego, treści rozpowszechniane na łamach „Repatrianta” były ważnym elementem prowadzonej wówczas przez władze polityki propagandowej.

Negatywny stosunek TRJN do byłych żołnierzy charakteryzuję również w artykułach *Sytuacja żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie po powrocie do kraju (1945-1948)* zamieszczonym w monografii „*Politycznie obcy!*”. *Żołnierze Wojska Polskiego w zainteresowaniu komunistycznego aparatu represji i propagandy w latach 1944-1956*, Szczecin: Oddział IPN, 2011 oraz *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej wobec powrotu żołnierzy II Korpusu Polskiego* opublikowany w pracy *II Korpus Polski w kampanii włoskiej i losy jego żołnierzy po wojnie* Warszawa: Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, 2008. Ostatnia z wymienionych pozycji zawiera również aneks źródłowy mojego autorstwa składający się z trzynastu dokumentów (jestem jedyną autorką wymienionych wyżej tekstów i mój wkład wynosi 100%).

Osobny artykuł poświęciłam natomiast powołaniu, strukturze oraz działalności Polskiej Misji Wojskowej w Londynie. Został on zatytułowany *Przyczyny powołania i działalność Polskiej Misji Wojskowej w Londynie (1945-1946)* i opublikowany w periodyku „*Niepodległość i Pamięć*”, nr 1 (31), 2010 (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%). Zostały w nim omówione okoliczności powołania PMW w Londynie, jej obsada personalna oraz nieudane wysiłki polityków warszawskich zmierzające do przejęcia dowództwa nad PSZ. We wnioskach końcowych zwróciłam uwagę na fakt, że przedstawiciele PMW w Londynie nigdy nie zrealizowali najważniejszych zadań, które im przydzielono, a gen. Karol Świerczewski nigdy nie przejął dowództwa nad wojskiem polskim na Zachodzie.

Represji wobec byłych żołnierzy dotyczy najnowszy artykuł *Sprawa operacyjna o kryptonimie „Rudy”. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego wobec Romana Rudkowskiego – pilota Polskich Sił Powietrznych podejrzanego o współpracę z wywiadem emigracyjnym* zawarty w monografii *W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945-1956)* opublikowany w 2024 r., w

monografii pt. *W interesie obcego rządu? Komunistyczny aparat represji wobec działalności wywiadowczej na terenie kraju (1945-1956)*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2024 (jestem współautorem tego artykułu i mój wkład wynosi 70%). W tekście została scharakteryzowana sylwetka pilota PSP – Romana Rudkowskiego, którego władze PRL podejrzewały o współpracę z wywiadem emigracyjnym oraz prowadzone w tej sprawie śledztwo. Podstawą do jego napisania były głównie dokumenty organów bezpieczeństwa – donosy oraz protokoły przesłuchań podejrzanego i świadków, a także literatura przedmiotu. Ukazano w nim w jaki sposób organy bezpieczeństwa inwigilowały podejrzanego i na jakich materiałach się opierały wysuwając oskarżenia. Ostateczna konkluzja jest taka, że chociaż funkcjonariusze UB przez wiele lat inwigilowali Rudkowskiego oraz środowisko, w którym się obracał to nigdy nie udało im się zdobyć żadnych wiarygodnych danych potwierdzających jego współpracę z obcym wywiadem.

Wieloletnie badania nad problematyką PSZ na Zachodzie oraz represjami wobec byłych żołnierzy pozwoliły mi na sporządzenie dwóch recenzji monografii z zakresu tej tematyki i opublikowanie ich w periodykach naukowych. Pierwsza dotyczy monografii Krzysztofa Kaczmarskiego *Nie tylko Rothesay. Oficerskie obozy izolacyjne dla żołnierzy PSZ w Wielkiej Brytanii (1940-1943)* wydanej przez Instytut Pamięci Narodowej w 2020 i została opublikowana w renomowanym periodyku naukowym „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 2, 2021. Druga to recenzja monografii zatytułowanej *W imię przyszłości Partii. Procesy o łamanie tzw. praworządności socjalistycznej 1956-1957. Dokumenty* pod redakcją Marcina Zaborskiego opublikowana w „Przeglądzie Archiwalnym IPN”, t. 14, 2021 r. Warto tutaj zaznaczyć, że ofiarami łamania tzw. „praworządności socjalistycznej” było również wielu byłych żołnierzy PSZ aresztowanych, więzionych, a następnie skazywanych na karę śmierci lub wieloletniego więzienia w latach 1948-1955.

Drugim nurtem moich zainteresowań badawczych jest **walka Polaków o niepodległość w latach 1918-1922 oraz 1939-1945.**

W ramach tego nurtu skupiałam się przede wszystkim na udziale kobiet w walce narodowowyzwoleńczej po zakończeniu I wojny światowej oraz podczas II wojny światowej. Powstania i działalności Ochotniczej Legii Kobiet – pierwszej kobiecej formacji wojskowej na ziemiach polskich dotyczyła moja rozprawa doktorska zatytułowana *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*, która została opublikowana w 2006 r. Warszawa: Agencja Reklamowo-Uslugowa "PAT", 2006. Badania i ustalenia zawarte we wspomnianej rozprawie zaktualizowałam i wykorzystałam w kolejnej monografii, w której omówiłam również tematykę udziału Polek w strukturach armii podziemnej w okresie II wojny światowej. Została

ona zatytułowana *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939-1945)* i wydana w Warszawie: Instytut Pamięci Narodowej, 2016 r. (jestem jedyną autorką tej monografii i mój wkład wynosi 100%)

Pierwsza wojskowa formacja kobieca na ziemiach polskich - Ochotnicza Legia Kobiet powstała w trakcie walk o granice II Rzeczypospolitej. Została ona zorganizowana przez mjr Aleksandrę Zagórską podczas walk o Lwów w grudniu 1918 r. Po zakończeniu wojny polsko-sowieckiej i podpisaniu pokoju w Rydze polskie MSW podjęło decyzję o jej likwidacji. Część byłych legionistek nie zrezygnowała jednak z kontynuowania działalności wojskowej i włączyła się do organizowania ruchu przysposobienia wojskowego kobiet w okresie międzywojennym.

Duża część członkiń przysposobienia wojskowego kobiet podjęła służbę w strukturach armii podziemnej w okresie II wojny światowej. Były one członkiniami Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej. Dawna legionistka, płk Maria Wittek, zajęła się organizowaniem komórki kobiecej w ramach Oddziału I (Organizacyjnego) Dowództwa Głównego SZP. Wojskowa Służba Kobiet została oficjalnie powołana w lutym 1942 r. Jej członkinie były łączniczkami, sanitariuszkami, telegrafistkami, wykonywały zadania administracyjne, gospodarcze, dywersyjne, wywiadowcze oraz w zakresie pomocy żołnierzowi. Służyły we wszystkich komórkach Komendy Głównej ZWZ-AK, a nawet walczyły w oddziałach operacyjnych.

Głównym celem monografii *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939-1945)* jest ukazanie sytuacji kobiet w strukturach WP podczas wojny polsko-sowieckiej, a następnie w okresie konspiracji i powstania warszawskiego oraz zmian jakie w tym okresie nastąpiły. Ramy czasowe pracy zostały wyznaczone datami istnienia OLK oraz rozwojem struktur kobiecych w SZP-ZWZ-AK. Praca ma charakter monograficzny. Poszczególne rozdziały stanowią wyodrębnione problemy. Konieczność porównywania zjawisk występujących w dwóch różnych okresach powodowała, że nie zawsze mogłam przedstawić wydarzenia w porządku chronologicznym.

Publikacja składa się z pięciu rozdziałów (podzielonych niekiedy na podrozdziały) oraz aneksu źródłowego. W rozdziałach dotyczących OLK zostały wykorzystane materiały opublikowane w przywoływanej już monografii *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*. Starałam się rozszerzyć informacje o Legii, ale część z nich się powtarza. Z tego względu rozdziały związane z tą tematyką są mniej obszerne niż te, które dotyczą WSK. W przypadkach problemów wymagających szerszego omówienia zamieściłam w przypisach odpowiednie adnotacje odsyłające czytelnika do wspomnianej wyżej pozycji.

W rozdziale pierwszym opisałam tradycje udziału warszawianek w działaniach niepodległościowych od końca XVIII w. do wybuchu I wojny światowej, a następnie działania OLK w wojnie polsko-sowieckiej. Zostały w nim również omówione okoliczności utworzenia pierwszej kobiecej formacji wojskowej, jej reorganizacja w latach 1920–1922 oraz działalność Batalionu OLK w Warszawie. Przedmiot rozważań rozdziału drugiego stanowi rozwój działalności wojskowej kobiet. Opisałam tutaj Związek Legionistek Polskich oraz organizacje związane z przysposobieniem wojskowym kobiet. Kończy go analiza udziału kobiet w kampanii wrześniowej. Kolejny rozdział przybliża funkcjonowanie WSK. Omówiłam w nim sytuację ziem polskich pod okupacją niemiecką i powstanie SZP-ZWZ-AK, powołanie WSK, jej rozwój organizacyjny i zakres zadań, działalność kobiet w okresie konspiracji, a także udział w powstaniu warszawskim.

W rozdziale piątym, który jest najobszerniejszy, omówiłam rekrutację dziewcząt do OLK i WSK oraz sporządziłam ich charakterystykę socjologiczną, przybliżyłam także proces szkolenia i wychowania, a następnie warunki bytowe w obydwu strukturach. W ostatnim rozdziale ukazałam sytuację członkiń AK po zakończeniu wojny oraz stosunek do nich władz PRL. Na koniec podsumowałam całość treści zawartych w pracy i podjęłam próbę oceny wkładu OLK i WSK w rozwój emancypacji na ziemiach polskich.

Podstawą do napisania powyższej monografii były materiały źródłowe dotyczące OLK i WSK ZWZ-AK zgromadzone w różnych miejscach – w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, Studium Polski Podziemnej w Londynie, Archiwum Akt Nowych, Biurze Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej oraz Urzędzie do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych w Warszawie.

Uzupełnieniem archiwaliów jest materiał wspomnieniowy oraz prasa wychodząca w obu okresach. Na łamach „Kurier Porannego”, „Kobiety Współczesnej” czy „Słowa Polskiego” publikowano wiele informacji na temat działalności OLK, a także wspomnienia jej komendantki czy innych świadków ówczesnych wydarzeń. Wiele nowych ustaleń do historii WSK wnosi natomiast prasa podziemna wydawana w latach 1939–1945. W takich pismach jak „Biuletyn Informacyjny”, „Biuletyn Sztabowy”, „Insurekcja”, „Kobieta w Walce” publikowano artykuły kształtujące postawy żołnierzy konspiracji, rozkazy organizacyjne oraz wytyczne szkoleniowe.

Tematykę udziału kobiet w walkach narodowowyzwoleńczych podejmowałam jeszcze w wielu artykułach skupiając się na wybranych zagadnieniach. Chciałabym podkreślić, że jestem jedyną autorką scharakteryzowanych niżej artykułów i mój wkład w nie wynosi 100%.

Problematyki Ochotniczej Legii Kobiet dotyczą m.in. artykuły: *Członkinie Ochotniczej Legii Kobiet – ich postawy i zasługi w latach 1918-1922* opublikowany w „Polish Biographical Studies”, nr 4, 2016 oraz *Postać Józefa Piłsudskiego popularyzowana w oddziałach Ochotniczej Legii Kobiet (1918-1922)* opublikowany w monografii *Józef Piłsudski – idee, tradycje, nawiązania* Łódź: Oddział IPN, 2019. W obydwu artykułach skupiłam się postawach jakie reprezentowały członkinie OLK oraz starałam się odpowiedzieć na pytanie jakie czynniki miały na nie wpływ. Duże znaczenie w kształtowaniu tych postaw, obok pochodzenia czy wykształcenia miała praca oświatowo-propagandowa, którą prowadzono w wojsku. Za jej pośrednictwem propagowano wzorce bohaterów narodowych i jednocześnie wpajano kobietom-żołnierzom patriotyzm oraz inne wartości moralne.

Problematykę postaw reprezentowanych przez kobiety-żołnierzy WP podejmowałam jeszcze kilkakrotnie rozwijając poszczególne kwestie w osobnych artykułach. Interesujące treści zawiera obszerny tekst *Zasady rekrutacji i socjologiczna charakterystyka kobiet służących w OLK i WSK AK* opublikowany prestiżowym periodyku naukowym „Dzieje Najnowsze”, nr 3, 2015. W artykule ukazałam proces rekrutacji oraz pozycję kobiet-żołnierzy w armii w 1918 r. i 1939 r. Z oczywistych powodów, wskazując różnice i podobieństwa między sytuacją członkiń OLK i WSK ZWZ/AK brałam pod uwagę fakt, że OLK była armią regularną, a ZWZ/AK – podziemną. Nie zmienia to jednak faktu, że w okresie międzywojennym miał miejsce proces emancypacji Polek w wielu sferach, co zaowocowało m.in. tym, że w ZWZ/AK było znacznie więcej kobiet-oficerów niż w OLK. Zakres ich zadań bardzo się rozszerzył. Służyły one w większości komórek ZWZ/AK pełniąc nie tylko funkcje pomocnicze, ale także wykonując zadania sabotażowe i dywersyjne. Chciałabym zaznaczyć, że treści zawarte w artykule zostały zweryfikowane i wykorzystane we wspomnianej wcześniej monografii *Kobiety w obronie Warszawy. Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922) i Wojskowa Służba Kobiet ZWZ-AK (1939-1945)*.

Żeńskim oddziałom sabotażowo-dywersyjnym poświęciłam osobne teksty, m.in. *Żeńskie oddziały sabotażowo-dywersyjne w strukturach armii podziemnej w latach 1940-1944 na podstawie relacji i wspomnień ich członkiń* opublikowany w periodyku „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 2, 2015. Ukazałam w nim techniki walki stosowane w tych oddziałach, ich specyfikę, zakres zadań oraz udział w akcjach operacyjnych armii podziemnej. Fakt, że kobiety wykonywały zadania dywersyjne i sabotażowe potwierdza ich ważną rolę w ZWZ/AK.

Pragnę podkreślić, że moje badania nad udziałem kobiet w działaniach zbrojnych często skupiały się nad próbą określenia ich sytuacji w armii oraz udzielenia odpowiedzi na pytanie czy ta sytuacja była taka sama od początku do końca wojny czy też się zmieniała w wyniku

aktualnych potrzeb. Na pytania te starałam się odpowiedzieć m.in. w artykule pt. *Rola i zadania kobiet oraz możliwości ich awansu w SZP-ZWZ-AK w świetle dokumentów (1939-1945)* opublikowanym w monografii *Sukcesy i porażki. Historyczny kontekst kobiecych dążeń do samorealizacji (od XII do XXI wieku). Zbiór studiów*, Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2020. Artykuł ten, tak samo jak wcześniej wspomniany, dotyczy tylko tych kobiet, które służyły w armii podziemnej. Była to armia specyficzna, gdyż działała w ukryciu i obowiązywały w niej inne zasady niż w armii regularnej. Dzięki temu, kobiety-żołnierze nie tylko mogły wykonywać zadania operacyjne tak samo jak ich koledzy-żołnierze, ale także miały większe możliwości awansu. Uzyskanie przez nie takiej pozycji w szeregach wojska stanowiło kolejny ważny krok w rozwoju partycypacji wojskowej Polek. Nie zmienia to oczywiście faktu, że po zakończeniu wojny nie przewidywano już dla nich miejsca w armii.

Wzór kobiety i rolę jaką powinna pełnić w społeczeństwie ukazywała prasa wydawana przez organizacje podziemne w latach 1939-1945. Problematykę tę, również ściśle związaną z udziałem kobiet w walkach narodowo-wyzwoleńczych, podjęłam w artykule *Obraz kobiety rozpowszechniany w kobiecej prasie podziemnej (1939-1945)* opublikowanym w monografii *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Polityka w prasie kobiecej* Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2019. W tekście tym ograniczyłam się jednak do omówienia wzoru kobiety-Polki propagowanego przez ZWZ/AK oraz przez Ludowy Związek Kobiet na łamach takich czasopism jak „Kobieta w Walce”, „Służba Kobiet”, „Wiadomości Kobiece”, „Jutrzenka” i „Żywia”. Opierając się na analizie wymienionych materiałów prasowych zauważyłam, że upowszechniano tam dwa wzory kobiet – konspiratorki oraz matki i żony wspierającej męża w walce. Niezależnie jednak od tego, jaki wzór kobiety promowano, w obydwu strukturach – ZWZ/AK i LZK ich zadania zostały wytyczone odgórnie i były zgodne z odwiecznym podziałem na męskie i kobiece. Z tego względu, rola kobiety-konspiratorki w ZWZ/AK, przynajmniej na początku wojny, ograniczała się do wykonywania przez nią zadań pomocniczych. Dopiero z czasem, jak już wcześniej wspomniałam, rola kobiet-żołnierzy w ZWZ/AK zmieniła się – na bieżąco bowiem rozszerzano ich zakres zadań, awansowano je, a nawet propagowano ich udział w akcjach operacyjnych. Należy jednak podkreślić, że przyczyną tego zjawiska była trudna sytuacja militarno-polityczna oraz specyfika armii podziemnej. Na łamach prasy kobiecej publikowanej przez LZK wogóle nie przewidywano udziału kobiet w walce bezpośredniej. Mogły one włączyć się do pracy konspiracyjnej, ale tylko w zakresie zadań pomocniczych. Przede wszystkim oczekiwano od nich, aby pełniły rolę

strażniczek ogniska domowego, matek oraz wzorowych żon wspierających mężów zaangażowanych w walkę o niepodległość.

Inną, ważną kwestią dotyczącą służby w armii podziemnej związanej z jej specyfiką i obowiązującymi tam regułami było kształtowanie postaw moralnych i patriotycznych jej żołnierzy – zarówno kobiet, jak i mężczyzn. Prasa podziemna stanowiła ważne narzędzie kształtowania tych postaw, oddziałując na członkinie i członków ZWZ/AK. Tematyce tej poświęciłam artykuł *Propaganda antyniemiecka i antysowiecka w prasie podziemnej SZP-ZWZ-AK (1939-1944)* opublikowany w „Res Polticae”, t. VII, 2015. W tekście skupiłam się na propagandzie antyradzieckiej i antyniemieckiej za pośrednictwem której umacniano nienawiść do wroga i zachęcano do kontynuowania walki.

Patriotyzm oraz wysokie morale członków ZWZ/AK sprawiały, że wielu z nich kontynuowało działalność zbrojną pomimo zagrożenia życia, a nawet w przypadku aresztowania – także pod wpływem brutalnych przesłuchań – nie zdradzało swoich towarzyszy. Te cechy okazały się istotne również po zakończeniu wojny, kiedy byli żołnierze i żołnierki ZWZ/AK byli represjonowani przez władze komunistyczne. Postawom byłych członkin ZWZ/AK represjonowanych po wojnie przez organa bezpieczeństwa poświęciłam obszerny tekst *Postawy byłych członkin Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej represjonowanych przez władze PRL w latach 1945-1956* opublikowany w monografii *Obywatelki na obcasach. Kobiety w życiu publicznym (XIX-XXI w)*, Radzymin-Warszawa: Wydawnictwo von Borowiecky, 2016. Scharakteryzowałam w nim postawy kilku kobiet-żołnierzy, zarówno znanych, jak i nie znanych, które po wojnie były represjonowane przez organy bezpieczeństwa państwa.

Na szczególną uwagę zasługuje w tym kontekście Elżbieta Zawacka – kurierka ZWZ/AK, pedagog, naukowiec i działaczka społeczna. Jej postawa życiowa – zarówno w czasie wojny, jak i w okresie późniejszego uwięzienia – świadczy o wyjątkowej determinacji i sile charakteru. Nigdy nie zrezygnowała z obranego celu i konsekwentnie kontynuowała karierę zawodową mimo niesprzyjających warunków. Chciałabym zaznaczyć, że na temat Elżbiety Zawackiej opublikowałam osobny artykuł zatytułowany *Elżbieta Zawacka (1909-2009) – zasłużony żołnierz i aktywna „feministka”* opublikowany na łamach periodyku „Acta Universitatis Lodzientis. Folia Historica”, nr 105, 2019.

Dążąc do uzyskania jak najszerszego obrazu sytuacji kobiet w WP w okresie II wojny światowej kilka lat temu rozpoczęłam szczegółowe badania nad Pomocniczą Służbą Kobiet – regularną formacją kobiecą, która powstała w 1941 r. przy Polskich Siłach Zbrojnych w ZSRS (po reorganizacji nosiła nazwę Pomocnicza Wojskowa Służba Kobiet/Pomocnicza Lotnicza

Służba Kobiet/Pomocnicza Morska Służba Kobiet). Pierwsze wyniki tych badań zawarłam w artykule zatytułowanym *From Buzuluk to London: The Combat Trail and Everyday Service of Women Auxiliaries in the Polish Army (1941–1945)*, który został opublikowany w „International Journal of Military History and Historiography”, nr 2, 2019. W artykule omówiłam rozwój organizacyjny, obsadę personalną i zakres działalności formacji. Chciałabym jednak podkreślić, że ze względu na jego ograniczoną objętość oraz na fakt, że powstał w początkowej fazie moich badań nad PSK omówiłam w nim tylko wybrane aspekty jej historii. Skupiłam się głównie na obsadzie personalnej i rozwoju kompanii transportowych. Nie dysponowałam jeszcze wówczas pełną bazą źródłową stąd niektóre zawarte w nim wnioski zostały zweryfikowane w późniejszych publikacjach związanych z tą tematyką.

Moim najważniejszym osiągnięciem z zakresu badań nad problematyką Pomocniczej Służby Kobiet jest obszerna, licząca ok. 500 ss., monografia naukowa zatytułowana „*Pestki*”, „*WAAF-ki*” i „*Wrenki*”. *Pomocnicza Służba Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych (1939-1947)*. Monografia ta uzyskała dwie pozytywne recenzje autorstwa dr hab. prof. IH PAN Tadeusza Kondrackiego i dr hab. Waldemara Grabowskiego i zgodnie z decyzją dyrektora BBH IPN z 17 września 2025 r. została skierowana do prac wydawniczych. Jestem jedyną autorką tej monografii i mój wkład w nią wynosi 100%.

Celem powyższej monografii jest ukazanie historii tej formacji z uwzględnieniem wszystkich aspektów jej funkcjonowania. Obok rozwoju organizacyjnego i działalności omówiłam również rodzaje i przebieg szkoleń oraz rekrutację i wychowanie ochotniczek, ich życie codzienne, a także Szkoły Junaczek i Szkoły Młodszych Ochotniczek stanowiące zaplecze kadrowe dla PSK/PWSK. Starałam się również pokazać specyfikę służby kobiet i ich rolę w strukturach PSZ.

Układ pracy jest chronologiczno-problemowy. W kolejnych rozdziałach zostały omówione odrębne problemy ukazujące różne aspekty funkcjonowania formacji. Praca składa się z sześciu rozdziałów. W rozdziale pierwszym omówiłam rozwój organizacyjny i działalność PSK/PWSK. W podrozdziale zatytułowanym *Okoliczności utworzenia formacji kobiecej* zostały ukazane nieudane próby powołania PSK w 1940 r., a następnie okoliczności jej utworzenia w ZSRS, a w kolejnych – rozkazy organizacyjne i funkcjonowanie PSK na terenie sowieckim, a potem jej ewakuację i reorganizację w latach 1942-1943, dekret o wojskowej służbie kobiet z 1943 r. oraz wydanie ostatecznego rozkazu organizacyjnego w lipcu 1944 r. W osobnych podrozdziałach scharakteryzowałam działalność formacji na terenie Wlk. Brytanii i podczas walk we Włoszech.

W drugim rozdziale skupiłam się na wychowaniu i kształtowaniu postaw ochotniczek. Opierając się na dostępnych statystykach PSK starałam się pokazać z jakich środowisk pochodziły oraz jakie miały wykształcenie, a następnie sposób ich wychowywania w szeregach wojska - pracę oświatową w oddziałach PSK/PWSK. Osobne podrozdziały zostały poświęcone świetliczarkom oraz ich przygotowaniu do służby oświatowej, pismu PSK „Ochotniczka” oraz przepisom dyscyplinarnym.

W trzecim rozdziale zatytułowanym *Akcja szkoleniowa w oddziałach PSK/PWSK* ukazałam proces szkoleniowy wyszczególniając: szkolenie ogólnowojskowe, specjalistyczne oraz kursy oficerskie i podoficerskie. Czwarty rozdział składa się natomiast z trzech podrozdziałów, w których zostały opisane: umundurowanie i wygląd zewnętrzny ochotniczek, warunki bytowe oraz życie codzienne i relacje z kolegami-żołnierzami. W ostatnim z wymienionych podrozdziałów starałam się przybliżyć codzienną służbę ochotniczek oraz pokazać jak były one traktowane przez przełożonych oraz kolegów-żołnierzy.

Osobny, obszerny rozdział piąty został poświęcony Szkołom Młodszych Ochotniczek. W pierwszym podrozdziale ukazałam powstanie i rozwój organizacyjny szkół, w drugim – proces nauczania i wychowania wyszczególniając kilka problemów – środowisko uczennic, programy oraz kadrę nauczycielską, a w trzecim – warunki bytowe uczennic.

W ostatnim rozdziale najpierw scharakteryzowałam okoliczności polityczne w jakich znalazły się PSZ po zakończeniu wojny, a następnie proces ich likwidacji. Przejęcie władzy w kraju przez TRJN kontrolowany przez ZSRS spowodowało, że większość ochotniczek nie zdecydowała się na powrót do ojczyzny. Losy tych, które pozostały na emigracji zostały opisane w podrozdziale zatytułowanym *Na wygnaniu*. Ukazałam w nim dzieje wybranych ochotniczek po wojnie oraz powstanie i działalność Koła Kobiet-Żołnierzy PSZ w Wlk. Brytanii. W ostatnim podrozdziale, omówiłam sytuację kilku wybranych ochotniczek, które powróciły do kraju.

Zakres chronologiczny pracy obejmuje lata 1939-1947. W 1939 r. kobiety zaczęły wstępować do powstającej we Francji Armii Polskiej, a kilka miesięcy później podjęto pierwsze próby powołania formacji żeńskiej, które z powodu pogarszającej się sytuacji politycznej zakończyły się fiaskiem. Ostatecznie PSK została oficjalnie utworzona w 1941 r. w ZSRS i funkcjonowała do 1947 r. – do likwidacji PSZ.

Podstawą do napisania monografii „*Pestki*”, „*WAAF-ki*” i „*Wrenki*”. *Pomocnicza Służba Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych (1939-1947)* były przede wszystkim źródła archiwalne przechowywane w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie.

Uzupełnieniem materiałów zgromadzonych w archiwach zagranicznych były polskie placówki archiwalne i muzealne. Interesujące źródła dotyczące historii PMSK można znaleźć w archiwum Muzeum Marynarki Wojennej w Gdyni. Akta personalne poszczególnych ochotniczek są przechowywane w Fundacji generała Elżbiety Zawackiej – Archiwum i Muzeum Pomorskim Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek. Informacje na temat tych ochotniczek, które wróciły do kraju po zakończeniu wojny i były inwigilowane przez organa bezpieczeństwa państwa można znaleźć w Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej. Ważnym uzupełnieniem dokumentacji aktowej jest zbiór fotograficzny PSK znajdujący się w Archiwum Cyfrowym IPN, który składa się ze 146 zdjęć. Osobnym źródłem, niezbędnym przy opracowywaniu dziejów PSK/PWSK, jest pismo PSK „Ochotniczka” wydawane przez Inspektorat PSK w Palestynie, Egipcie, a potem we Włoszech od października 1943 r. do września 1946 r. dostępny na mikrofilmach w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Trzecim nurtem moich zainteresowań badawczych jest **historia PRL (1945-1989)**.

W ramach tego nurtu skupiłam się na wybranych aspektach związanych z działalnością organów bezpieczeństwa, a głównie na prowadzonej tam pracy propagandowej i jej oddziaływaniem na odbiorców w latach (1945-1956). Problematyka ta wiąże się pośrednio z wcześniejszymi zainteresowaniami badawczymi. Analiza propagandy w PRL – metod jej prowadzenia, zakresu oddziaływania – pozwala bowiem lepiej zrozumieć kontekst represji stosowanych wobec obywateli. Analizując dokumentację propagandową Oddziału/Zarządu II Sztabu Generalnego WP, można zastanowić się, kim byli przedstawiciele aparatu represji i dlaczego stosowali wobec swych ofiar takie, a nie inne metody. Sposób dobierania kadr organów bezpieczeństwa, a następnie ich szkolenie omówiłam w obszernym artykule zatytułowanym *Kształtowanie postaw politycznych oficerów i podoficerów Oddziału/Zarządu II Sztabu Generalnego WP w latach 1950-1956* opublikowanym w monografii *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem Polski w XX wieku*, Szczecin: Oddział IPN, 2016. (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%).

W okresie intensywnych walk władz komunistycznych z opozycją, które miały miejsce w latach 1949-1955 w Oddziale II SG WP nastąpiła całkowita wymiana kadr. Najchętniej przyjmowano wówczas osoby młode, pochodzące z rodzin robotniczych, chłopskich lub robotniczo-chłopskich, gdyż nie miały one jeszcze ukształtowanych poglądów politycznych i dzięki temu były bardziej podatne na ideologię upowszechnianą w wojsku. Prowadzeniem pracy propagandowej w WP zajmowali się oficerowie oświatowi, zwykle absolwenci Wyższej Szkoły Politycznej w Łodzi, Wyższej Szkoły Oficerów Polityczno-Wychowawczych w Rembertowie lub Ośrodka Przeszkolenia Oficerów Politycznych w Mińsku Mazowieckim.

Organizowali oni dla pracowników Oddziału, a potem Zarządu II SG WP specjalne szkolenia, pogadanki, a także uroczystości rocznicowe i wycieczki. Celem tych działań było przekonanie ich o słuszności prowadzonej przez władze polityki oraz wpojenie „socjalistycznego” światopoglądu. Myślę, że indoktrynacja ideologiczna oraz szerzona propaganda, wpływała na zachowania oficerów organów bezpieczeństwa i ich stosunek do inwigilowanych. Z kolei, dla represjonowanych kontakt z nimi wywoływał określone reakcje – strachu, bezsilności, a następnie rezygnacji. W wielu przypadkach, postawy przyjmowane przez ofiary były wynikiem negatywnych doświadczeń związanych z pobytem w aresztach śledczych czy więzieniach.

Wiedzę zdobytą w trakcie badań nad propagandą w organach bezpieczeństwa wykorzystałam we wspomnianej już wcześniej monografii *„Element politycznie wrogi”*. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)* poświęcając tej tematyce osobny rozdział zatytułowany *PSZ w propagandzie PRL*.

Strukturom organów bezpieczeństwa oraz ich działalności poświęciłam obszerny artykuł *Wojskowe Służby Wewnętrzne. Organizacja i zakres zadań* opublikowany w monografii *Archiwalia komunistycznego aparatu represji*, Kraków: Oddział IPN, 2012. (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%). Jego celem jest ukazanie wybranych aspektów związanych z funkcjonowaniem struktur WSW w latach 1945-1989. Omówiłam okoliczności powstania i rozwój WSW oraz ich organizację uwzględniając treść instrukcji wewnętrznych wydawanych kolejno w latach 1957, 1965, 1971 i 1984, różne formy pracy operacyjnej, a także werbowanie osobowych źródeł informacji i sposoby pracy z nimi. Obok artykułu w wymienionej wyżej monografii zamieszczono także opracowane przeze mnie dokumenty źródłowe obrazujące wybrane aspekty funkcjonowania WSW. Są to: *Wytyczne Szefostwa WSW dotyczące postępowania wobec kleryków odbywających służbę wojskową*; *Porozumienie o współpracy zawarte pomiędzy MSW, a WSW* oraz *Instrukcja o planowaniu działalności WSW*.

Struktur organów bezpieczeństwa dotyczy również artykuł *Funkcjonowanie organów śledczych MBP, KdsBP i MSW w latach 1945-1956* opublikowany w periodyku „Aparat represji w Polsce Ludowej 1944-1989”, t. 1, 2011. (jestem współautorką tego artykułu i mój wkład wynosi 70%). Celem artykułu jest ukazanie roli oraz metod pracy Departamentu Śledczego MBP w okresie intensywnych represji, a następnie jego reorganizacji po 1956 r. Omówiłam w nim m.in. sposoby prowadzenia śledztw, a także niechlubny udział oficerów śledczych w stosowaniu przemocy wobec podejrzanych. We wnioskach końcowych podkreśliłam, że reorganizacja organów śledczych, która miała miejsce w 1956 r.

wyeliminowała tylko najbardziej jaskrawe nadużycia. Po 1956 r. przedstawiciele władz nadal, za pośrednictwem tych organów, kontrolowali społeczeństwo.

Analizując pracę propagandową w organach bezpieczeństwa natrafiłam na dokumentację Ligi Kobiet. Chciałabym podkreślić, że Liga Kobiet była prорządową organizacją kobiecą w PRL i została powołana w celu prowadzenia indoktrynacji politycznej wśród kobiet. Ze względu na fakt, że moje zainteresowania naukowe dotyczą zarówno historii kobiet, jak i historii propagandy działalność tej organizacji zwróciła moją uwagę. Organizacja powstała w 1946 r. i przyjęła nazwę Społeczno-Obywatelska Liga Kobiet, którą potem zmieniła na Ligę Kobiet, a następnie na Ligę Kobiet Polskich. Jej komórki były powoływane m.in. w organach bezpieczeństwa państwa. W badaniach nad LK skupiłam się głównie na działalności SOLK/LK/LKP w strukturach organów bezpieczeństwa, a moją główną bazą źródłową była obszerna dokumentacja organizacji zgromadzona w Archiwum IPN.

Pierwsze wyniki moich badań nad historią SOLK/LK/LKP zawarłam m.in. w artykułach *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu polityki władz „Polski Ludowej”* opublikowanym w monografii *Polska Ludowa 1944-1989 – wybrane problemy historii politycznej i społecznej*, Lublin: Wydawnictwo Naukowe Tygiel, 2016; *Treści propagandowe rozpowszechnianie przez Społeczno-Obywatelską Ligę Kobiet/Ligę Kobiet na podstawie pisma „Poznajmy Prawdę” (1946-1952)* opublikowanym w monografii *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. Prasa organizacji politycznych*, Białystok: Wydawnictwo Humanica ISK, 2017; *Treści zawarte w piśmie „Nasza Praca” wydawanym przez Ligę Kobiet w latach 1947-1956* opublikowanym w monografii *Prasa oficjalna w PRL*, Szczecin: Oddział IPN, 2020 oraz w obszernym tekście *Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946-1956* zawartym w prestiżowym periodyku naukowym „Dzieje Najnowsze”, nr 2, 2018. (jestem jedyną autorką wymienionych wyżej artykułów i mój wkład wynosi 100%).

Wszystkie wymienione wyżej teksty dotyczą jednej sfery działalności organizacji – pracy propagandowej. Zgodnie z moimi ustaleniami, upowszechnianie ideologii władz było jednym z głównych zadań Ligi Kobiet, zwłaszcza tych jej komórek, które funkcjonowały w strukturach organów bezpieczeństwa. Nie zmienia to jednak faktu, że jej członkinie angażowały się również w inne formy aktywności, prowadząc między innymi działalność charytatywną oraz poradniczą w środowisku kobiecym.

W pierwszych dwóch artykułach skupiłam się na hasłach promowanych przez LK oraz omówiłam w jaki sposób je upowszechniano wśród kobiet. Warto zaznaczyć, że bardzo popularną wówczas formą przekazu była prasa. Organizacja posiadała dwa miesięczniki

„Nasza Praca” i „Poznajmy Prawdę”. Ostatni z wymienionych miesięczników był skierowany do przodownic społecznych i zawierał przeznaczone dla nich porady i wskazówki dotyczące sposobów indoktrynacji politycznej środowiska kobiet. Nieco inny charakter miał miesięcznik „Nasza Praca”. Na jego łamach publikowano nie tylko treści propagandowe, lecz także informacje dotyczące bieżącej działalności organizacji (SOLK/LK), teksty uchwał Zarządu Głównego, programy działania, porady praktyczne oraz przepisy kulinarne. Oba pisma miały charakter propagandowy, jednak „Nasza Praca” zawierała również treści bardziej uniwersalne i przydatne dla czytelniczek.

W artykule *Rola kobiety w Polsce Ludowej w świetle treści propagandowych rozpowszechnianych przez Ligę Kobiet w latach 1946-1956* omówiłam wzór kobiety rozpowszechniany za pośrednictwem SOLK/LK w latach 1946-1956. Z oczywistych powodów był on dostosowywany do bieżącego programu politycznego PPR/PZPR. Do 1948 roku wzorzec ten nie był jeszcze jednoznacznie określony – władze starały się wówczas przede wszystkim zdobyć poparcie środowisk kobiecych, promując raczej tradycyjne role społeczne kobiet, przy jednoczesnym przekonywaniu do słuszności zmian ustrojowych. Z tego względu SOLK propagowała wówczas raczej tradycyjne wzorce przekonując jednocześnie kobiety o słuszności wprowadzonych zmian ustrojowych. W latach 1948–1954/55, w okresie realizacji planów odbudowy gospodarczej oraz budowy podstaw socjalizmu, zachęcano je do podejmowania pracy w zawodach męskich, kreując model matki i żony, która nie tylko pracuje zawodowo, ale także prowadzi aktywną działalność społeczną i polityczną. Po 1956 roku ponownie zaczęto popularyzować wzorce bardziej tradycyjne – kobieta miała przede wszystkim prowadzić dom i wychowywać dzieci, przy czym dopuszczano jej pracę zawodową, ale jedynie na stanowiskach „odpowiednich dla jej predyspozycji fizycznych”.

Warto podkreślić, że bez względu na propagowany model, przez cały okres 1945–1956 podkreślano formalne zrównanie praw kobiet i mężczyzn w PRL oraz współudział kobiet w podejmowaniu decyzji o losach państwa. Hasła te nie znajdowały jednak pełnego odzwierciedlenia w rzeczywistości, gdyż rola kobiet w społeczeństwie i polityce była ściśle wyznaczana przez władze. Liga Kobiet, jako organizacja podporządkowana partii, nigdy nie wypracowała własnego programu, lecz realizowała wyłącznie wytyczne PPR/PZPR.

Indoktrynacji politycznej prowadzonej wśród funkcjonariuszek, pracowników cywilnych oraz żon funkcjonariuszy MO dotyczy artykuł opublikowany w dwóch częściach w „Czasopiśmie Naukowym Instytutu Studiów Kobięcych”, nr 2 i 3, 2017 (jestem jedyną autorką tego artykułu i mój wkład wynosi 100%). Pierwsza część została zatytułowana *Koła Rodzin Milicyjnych – powstanie, organizacja i praca propagandowa*, a druga – *Koła Rodzin*

Milicyjnych – zadania i zakres działania (1969-1989). W artykule omówiłam okoliczności powstania Kół Rodzin Milicyjnych, ich rozwój programowy i organizacyjny oraz zakres i charakter prowadzonej działalności propagandowej. KRM były ściśle związane z LK/LKP, a funkcjonowały od 1969 r. do drugiej połowy lat osiemdziesiątych. Głównym zadaniem organizacji było podnoszenie poziomu ideowo-politycznego wśród funkcjonariuszy MO i ich rodzin. Prowadzona przez jej członkinie działalność propagandowo-wychowawcza miała przyczyniać się do integracji tego środowiska i odizolowania go od wpływów z zewnątrz. Oczekiwano, że dzięki temu stanie się ono bardziej odporne na krytykę i niechęć ze strony społeczeństwa.

Ważną formą zacieśniania więzów rodzin ze środowiska MO z panującym systemem politycznym było upowszechnianie obyczajowości świeckiej. Członkinie KRM organizowały takie uroczystości jak: nadanie imienia dziecku, zawarcie małżeństwa, okrągłą rocznicę ślubu, pasowanie na ucznia czy wręczenie dowodu osobistego. Uroczystości te miały stanowić przeciwwagę dla katolickich obrzędów religijnych. W ten sposób starano się odizolować środowisko MO od wspólnoty religijnej, w których funkcjonowało. Następstwem tego, jak sądzono, miała być znacznie silniejsza więź funkcjonariuszy z instytucją i tym samym z panującym systemem i władzami.

Propagandzie upowszechnianej przez KRM poświęciłam również referat zatytułowany *„Wzorowa żona” funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej. Koła Rodzin Milicyjnych i ich rola w indoktrynacji politycznej środowiska MO (1968–1980)*, który wygłosiłam na Ogólnopolskiej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej *„Bóg, Honor, Ojczyzna?” Imponderabilia w wojsku, aparacie bezpieczeństwa i służbach specjalnych* zorganizowanej przez Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Katowicach w 2022 r. W referacie starałam się pokazać jaki był „ideał” żony funkcjonariusza upowszechniany w środowisku MO. Celem propagandy KRM było przekonanie żon funkcjonariuszy o słuszności polityki władz i ukształtowanie „właściwego” światopoglądu politycznego. Pełniły one bowiem ważną rolę w małżeństwie. „Idealna” żona była bowiem uświadomiona ideologicznie, rozumiała zawód męża i związane z nim zadania. Było to szczególnie ważne w latach osiemdziesiątych, gdy oddziały MO wykorzystywane do tłumienia wystąpień opozycji były bardzo niepopularne w społeczeństwie. Żony, zgodnie z oczekiwaniami władz, miały stanowić oparcie psychiczne dla mężów, pomagać im w zwalczaniu stresu związanego z wykonywanymi zadaniami, a nawet, w razie zwątpienia, przekonywać ich o słuszności polityki PZPR.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną na więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W ramach zaangażowania naukowego realizowanego w innych ośrodkach naukowych podjęłam czynną współpracę z Ośrodkiem Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych przy Uniwersyteckim Centrum Kultury w Białymstoku. W latach 2019-2023 byłam członkiem zespołu badawczego tego ośrodka. Jestem również jednym z recenzentów „Czasopisma Naukowego Instytutu Studiów Kobietych” wydawanego w Białymstoku przez Wydawnictwo Humanica Instytutu Studiów Kobietych

W ramach współpracy z Ośrodkiem Badań Historii Kobiet Instytutu Studiów Kobietych czynnie uczestniczyłam z referatami:

- w I Spotkaniu Inauguracyjnym OBHK ISK w dniu 26 października 2019 r., referat nt: *Zasoby IPN jako źródła badań o historii kobiet w Polsce Ludowej (wybrane aspekty)*.
- w III Spotkaniu OBHK ISK i jednocześnie warsztatach naukowych w dniach 7-8 lutego 2020 r., referat nt. *Źródła i metody badań historii kobiet* oraz wygłosiłam referat nt. *Archiwa służb specjalnych, a historia kobiet – problemy, metody badawcze*.
- w Konferencji Naukowej w dniach 11-13 września 2020 r. nt. *Ruchy kobiece na ziemiach polskich w XIX i XX w. Stan badań i perspektywy (na tle porównawczym)*, referat nt. *Związek Legionistek Polskich (1929-1939) - działalność szkoleniowa, charytatywna i kultywowanie tradycji niepodległościowych*.
- w Konferencji Naukowej w dniach 9-11 czerwca 2021 r. nt. *Badania historii kobiet polskich na tle porównawczym. Kierunki, problematyka, perspektywy*, referat nt. *Pomocnicza Służba Kobiet w PSZ na Zachodzie (1939-1946). Stan badań i charakterystyka źródeł*
- w Konferencji Naukowej w ramach VIII Spotkania OBHK ISK w dniach 7-9 października 2021 r. nt. *Ośrodek badań Historii Kobiet – dotychczasowe osiągnięcia i plany badawcze*, referat nt. *Pomocnicza Służba Kobiet – koncepcja monografii i plany badawcze*.
- w Konferencji Naukowej w ramach IX Spotkania OBHK ISK w dniach 10-12 marca 2022 r. nt. *Ośrodek Badań Historii Kobiet – kontynuacja. Tematy główne, szczegółowe, plany badawcze*, referat nt. *Praca kulturalno-oświatowa oraz kształowanie postaw ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet*.
- w X Spotkaniu OBHK ISK w dniach 13-14 października 2022 r. nt. *Historia kobiet – badania cząstkowe i „białe plamy” w dziejach kobiet*, referat nt. *Szkoły Junaczek i Szkoły Młodszych Ochotniczek (1942-1948) – fragment historii Pomocniczej Służby Kobiet*.

- w XI Spotkaniu OBHK ISK w dniach 16-17 lutego 2023 r. nt. *Historia kobiet – archiwalia, materiały do badań i ich upowszechnianie*, referat nt. *Pomocnicza Służba Kobiet (1940-1947) w zbiorach fotograficznych Instytutu Pamięci Narodowej*.

W Ośrodku Badań Historii Kobiet ISK i w Katedrze Historii Kultury oraz Pracowni Historii Kobiet Uniwersytetu w Białymstoku odbyłam również staż naukowy (od 5 grudnia 2024 r. do 20 stycznia 2025 r.).

W ramach zaangażowania naukowego realizowanego w innych ośrodkach naukowych w 2019 r. byłam członkiem zespołu badawczego w projekcie „OPUS 13” nr 2017/25/B/HS3/02015 pod kierownictwem prof. dr hab. Małgorzaty Dajnowicz. Rezultatem moich badań w tym projekcie był artykuł naukowy zatytułowany *A lengyel Nőtörténeti Kutatóközpont és a Nemzeti Emlékezet Intézetének levéltári anyagai* opublikowany w węgierskim periodyku naukowym „Betekintő” (nr 15) w 2021 r. W artykule omówiłam historię Ligi Kobiet oraz szeroko scharakteryzowałam dokumentację organizacji przechowywaną w Archiwum IPN.

Dwukrotnie uzyskałam stypendia naukowe na prowadzenie kwerend w ośrodkach polskich za granicą oraz archiwach zagranicznych. Pierwsze wsparcie finansowe związane z prowadzeniem kwerendy archiwalnej otrzymałam w ramach stypendium Polonia Aid Foundation Trust w Londynie (PAFT) w 2014 r. Przeprowadziłam wówczas kwerendy w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego oraz w Studium Polski Podziemnej w Londynie. Drugie stypendium otrzymałam z Fundacji Lanckorońskich i Fundacji z Brzezia Lanckorońskich w 2023 r. W ramach tego stypendium również przeprowadziłam kwerendy w Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego, w Studium Polski Podziemnej, a także w Archiwach Narodowych Zjednoczonego Królestwa (The National Archives) w Londynie. Wspomniane przeze mnie kwerendy dotyczyły historii Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939-1947) oraz Pomocniczej Służby Kobiet (1939-1947). Zebrane dokumenty wykorzystałam w monografiach *„Element politycznie wrogi”. Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w Polsce „Ludowej” (1945–1956)* oraz *„Pestki”, „WAAF-ki” i „Wrenki”. Pomocnicza Służba Kobiet w Polskich Siłach Zbrojnych (1939-1947)*.

W ramach zaangażowania naukowego realizowanego w innych ośrodkach naukowych chciałabym także podkreślić swoją aktywność konferencyjną. Wygłaszałam referaty na konferencjach organizowanych i współorganizowanych przez uniwersytety i ośrodki naukowe zarówno polskie, jak i zagraniczne. W sumie czynnie uczestniczyłam w 18 konferencjach naukowych organizowanych lub współorganizowanych przez inne niż Instytut Pamięci

Narodowej ośrodki naukowe. Tematyka referatów była ściśle związana z prowadzonymi przeze mnie badaniami w ramach trzech nurtów badawczych, które scharakteryzowałam wcześniej.

Aktywnie uczestniczyłam w następujących zagranicznych konferencjach naukowych:

1. Międzynarodowej Konferencji Naukowej *From Ancient to Modern* zorganizowanej przez Athens Institute for Education and Research w dniach 26-27 czerwca 2017 r. w Atenach i wygłosiłam referat nt. *The Moral Attitudes Promoted Among Women-Soldiers in the Polish Army (1939-1945)*;
2. Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Global Status of Women and Girls. Then and Now* zorganizowanej przez Christopher Newport University w dniach 22-24 marca 2018 r. w Newport News (USA) i referat nt. *Women in Army - Opportunities and Limitations of Female Soldiers in the Polish Armed Forces during the World War II*;
3. Międzynarodowej Konferencji Naukowej *The Making of the Humanities* zorganizowanej przez University of Amsterdam, w dniach 15-17 listopada 2018 r. w Amsterdamie i wygłosiłam referat nt. *Women and War in Polish Historical Sources Through History*;
4. Międzynarodowej Konferencji Naukowej *The Annual University Scientific Conference 2023* zorganizowanej przez Vasil Levski National Military University w dniach 8-9 czerwca 2023 r. w Wielkim Tyrnowie (Bułgaria) i wygłosiłam referat nt. *The Patriotic Attitudes Promoted Among Women-Soldiers in The Polish Army (1939-1945)*;
5. Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Continuity and Changes in History* zorganizowanej przez Uniwersytet w Sofii „St. Klimenta Ochrydzkiego” i „Muzeum Historii Regionalnej „Acad. Yordan Iwanow” w dniach 31 maja - 2 czerwca 2024 r. w Kiustendil (Bułgaria) i wygłosiłam referat nt. *The Participation of Polish Women in the independence fights in XX century*.

Ze względu na swoje zainteresowania historią wojskowości (PSZ na Zachodzie oraz udział kobiet w działaniach zbrojnych) brałam czynny udział w zagranicznej konferencji naukowej oraz w ogólnopolskich konferencjach i forach historyków wojskowości organizowanych przez różne ośrodki naukowe. Należały do nich:

1. Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Człowiek i technika na polach bitew wojen światowych* zorganizowana przez Uniwersytet Rzeszowski i Akademię Wojsk Lądowych we Lwowie w dniach 21-23 października 2013 r. we Lwowie, na której wygłosiłam referat nt. *Techniki walki nieregularnej stosowane w kobiecych oddziałach sabotażowo-dywersyjnych ZWZ-AK w latach 1940-1945*;
2. IX Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości *Polska Myśl Wojskowa na przestrzeni dziejów*, zorganizowane przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w dniach 12-14 września

2007 r. w Olsztynie-Waplewie, na którym wygłosiłam referat nt. *Ochotnicza Legia Kobiet (1918-1922)*;

3. XI Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości: *Mity i legendy w polskiej historii wojskowości* zorganizowane przez Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Kochanowskiego w Kielcach w dniach 29-30 czerwca 2012 r. w Kielcach, na którym wygłosiłam referat nt. *Bohater czy zdrajca – mity i legendy na temat gen. Władysława Andersa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*;

4. XII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości: *Granice, pogranicza i kresy w historii wojskowej* zorganizowane przez Instytut Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego w dniach 25-28 czerwca 2014 r. w Rzeszowie-Lwowie, na którym wygłosiłam referat nt. *Ochotnicza Legia Kobiet w obronie Lwowa (1918-1919)*;

5. XIII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości: *Powinności żołnierskie* zorganizowane przez Akademię Marynarki Wojennej w Gdyni w dniach 21-24 września 2016 r. w Gdyni-Rozewiu, na którym wygłosiłam referat nt. *Cnoty żołnierza konspiracji – sposoby kształtowania morale członków i członkiń SZP-ZWZ-AK w latach 1939-1945*.

6. Ogólnopolska Konferencja Naukowa: *Oblicza wojny. Ludzie wojny* zorganizowana przez Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego w dniach 7-8 czerwca 2018 r. w Łodzi, na której wygłosiłam referat nt. *Elżbieta Zawacka (1909-2009) – zasłużony żołnierz i aktywna feministka*;

7. XVII Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości: *Logistyka wojskowa na przestrzeni dziejów* zorganizowane przez Instytut Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego i Stowarzyszenie Historyków Wojskowości w dniach 25-26 września 2025 r. w Olsztynie-Grunwaldzie, na którym wygłosiłam referat nt. *Warunki bytowe w ZSRS i ich wpływ na stan psychofizyczny ochotniczek Pomocniczej Służby Kobiet (1941-1942)*.

Jestem również członkiem Stowarzyszenia Historyków Wojskowości.

Wśród innych ogólnopolskich konferencji naukowych, organizowanych i współorganizowanych przez inne ośrodki naukowe, w których uczestniczyłam i wygłaszałam referaty chciałabym wymienić:

1. Ogólnopolską Konferencję Naukową: *II Korpus Polski w kampanii włoskiej i losy jego żołnierzy po wojnie* zorganizowaną przez Uniwersytet Historyczno-Przyrodniczy w Kielcach i Centralną Bibliotekę Wojskową w Warszawie w dniu 6 maja 2008 r. w Warszawie, na której wygłosiłam referat nt. *Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej wobec powrotu żołnierzy II Korpusu Polskiego*;

2. Ogólnopolską Konferencję Naukową: *Warszawska Jesień Archiwalna. Warszawa ma wiele twarzy* zorganizowaną przez Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Pamięci Narodowej, Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, Polską Akademię Nauk w dniach 20-21 listopada 2014 r. w Warszawie, na której wygłosiłam referat nt. *Archiwalia dotyczące udziału warszawianek w obronie stolicy w latach 1920-1921 i 1939-1945*;
3. Ogólnopolską Konferencję Naukową: *Warszawska Jesień Archiwalna. Warszawa ma wiele twarzy* zorganizowaną przez Instytut Historii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytut Pamięci Narodowej, Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych, Polską Akademię Nauk w dniach 25-26 listopada 2015 r. w Warszawie, na której wygłosiłam referat nt. *Wpływ prasy podziemnej na kulturę życia codziennego w okupowanej Warszawie (1939-1945)*;
4. Ogólnopolską Konferencję Naukową: *Sukcesy i porażki. Historyczny kontekst kobiecych dążeń do samorealizacji* zorganizowaną przez Komisję Historii Kobiet Komitetu Nauk Historycznych PAN, Polskie Towarzystwo Historyczne oraz Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny i Siedleckie Towarzystwo Naukowe w dniach 1-4 kwietnia 2016 r. w Siedlcach, na której wygłosiłam referat nt. *Rola i zadania kobiet oraz możliwości ich awansu w SZP-ZWZ-AK w świetle dokumentów (1939-1945)*;
5. Ogólnopolską Konferencję Naukową *Apetyt na jedzenie. Pokarm w społeczeństwie, kulturze, symbolice na przestrzeni dziejów* zorganizowaną przez Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w dniach 5-6 maja 2016 r. w Bydgoszczy, na której wygłosiłam referat nt. *Jak zdrowo i ekonomicznie żywić rodzinę w PRL-u? Wytyczne Ligi Kobiet Polskich dotyczące odżywiania społeczeństwa polskiego w okresie kryzysu gospodarczego lat 80-tych XX wieku*;
6. IV Siedleckie Spotkania Archiwoznawcze *Zbiory, kolekcje, spuścizny w archiwach i poza archiwami*, zorganizowane przez Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach i Archiwum Państwowe w Siedlcach w dniach 25-26 maja 2023 r. w Siedlcach, na których wygłosiłam referat nt. *Polskie Państwo Podziemne w zbiorach fotograficznych zasobu Archiwum IPN w Warszawie*.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne:

W ramach działalności dydaktycznej przeprowadziłam następujące zajęcia i wykłady:

1. W ramach projektu „Przystanek Historia” prowadzonego przez Instytut Pamięci Narodowej
 - wykład nt. *Dokumenty PSZ na Zachodzie i AK w materiałach Archiwum IPN* podczas inauguracji cyklu spotkań Centrum Edukacyjnego IPN w Ambasadzie RP w Brukseli (14 maja 2017 r.)
 - zajęcia edukacyjne dla uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum nt. *II wojna światowa i okupacja niemiecka na ziemiach polskich w dokumentach z zasobu archiwalnego IPN* w Szkolnym Punkcie Konsultacyjnym przy Ambasadzie RP (13-14 maja 2017 r.)
2. W ramach projektu *Polska emigracja niepodległościowa XX w.* prowadzonego przez Archiwum IPN w Warszawie:
 - warsztaty archiwalne dla nauczycieli nt. *Polityka władz warszawskich wobec PSZ na Zachodzie po zakończeniu II wojny w dokumentach IPN* (16 marca 2018 r.) w siedzibie Archiwum IPN (Warszawa, ul. Kłobucka 21).
3. W ramach projektu *Kobiety w historii XX w. Kobiety w obronie Ojczyzny podczas II wojny światowej* prowadzonego przez Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN w Warszawie:
 - warsztaty archiwalne dla nauczycieli nt. *gen. Elżbieta Zawacka – przykładowy biogram kobiety żołnierza; Kobiety w Pomocniczej Służbie Kobiet (1939-1945) w zbiorach fotograficznych IPN.* (23.04.2023 r.) (on-line)
4. W ramach projektu *Kobiety w historii XX w. Kobieta w PRL* prowadzonego przez Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN w Warszawie:
 - warsztaty archiwalne dla nauczycieli nt. *Kobiety-członkinie NSZZ „Solidarność” w materiałach Archiwum IPN* (16 maja 2023 r.) (on-line)
5. W trakcie dni otwartych dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych zorganizowanych przez Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN, które odbyły się w siedzibie Archiwum IPN przy ul. Kłobuckiej 21 w Warszawie (5–6 kwietnia 2022 r.):

- wykład nt. *Materiały dotyczące PSZ na Zachodzie i AK w Archiwum IPN* (5 kwietnia 2022 r.)
- 6. Warsztaty archiwalne dla uczniów szkół średnich w ramach projektu *Sokolstwo polskie w Ameryce jako przykład rozwoju patriotyzmu na emigracji* prowadzonego przez Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN w Warszawie, które odbyły się 1.02. 2023 r. w Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce:
- wykład nt. *Sokolstwo polskie w Ameryce* (1.02.2023 r.) w Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce.
- 7. W trakcie wizyty studentów anglojęzycznych, uczestników programu Erasmus UW zorganizowanej przez Archiwum IPN w Warszawie (16.05.2025):
- wykład nt. *The Department of Archival Research and Education and its Activities during Last Few Years* (16.05.2025).

Osiągnięcia organizacyjne:

W ramach aktywności na polu organizacyjnym chciałabym podkreślić, że jestem jednym z członków zespołu organizacyjnego zajmującego się przygotowywaniem spotkań w ramach projektu *The European Network of Official Authorities in Charge of Secret Police Files* prowadzonego przez Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie. W ramach tych spotkań odbyły się: wizyta delegacji albańskiej w Archiwum IPN w Warszawie w dniu 14.05.2025 r. Byłam jednym z członków komitetu organizacyjnego tej wizyty i w jej trakcie wygłosiłam referat nt. *The Department of Archival Research and Education and its Activities in Commemorating the Victims of Totalitarian Regimes (Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej i jego działalność w zakresie upamiętniania ofiar totalitaryzmu)*, w którym omówiłam wybrane kierunki działalności Archiwum IPN w zakresie upamiętniania ofiar totalitaryzmu.

Kolejnym przedsięwzięciem zorganizowanym w ramach wspomnianej wyżej inicjatywy była Międzynarodowa Konferencja Naukowa *"Archives and Memory: The Contemporary Usage of the Archival Legacy of the Former Communist Security Services"* („Archiwa i pamięć. Współczesne wykorzystanie dziedzictwa archiwalnego po byłych komunistycznych służbach bezpieczeństwa”), która odbyła się w Centralnym Przystanku Historia IPN w Warszawie w dniach 10-11.06.2025 r. Byłam członkiem komitetu organizacyjnego tej konferencji.

W dniach 30 września - 2 października 2025 r. miało miejsce coroczne spotkanie członków *The European Network of Official Authorities in Charge of Secret Police Files* w w

Centralnym Przystanku Historia IPN oraz siedzibie Archiwum IPN w Warszawie. Byłam jednym z organizatorów tego spotkania.

Osiągnięcia popularyzujące naukę:

W ramach działalności popularyzatorskiej byłam współautorem wystawy „*A akta zniszczyć...*” zorganizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej, której premiera miała miejsce 7 października 2010 r. w Warszawie, na Placu Zamkowym. Głównym celem wystawy było ukazanie modelu funkcjonowania archiwów organów bezpieczeństwa w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Zostały na niej zaprezentowane zasady prowadzenia ewidencji operacyjnej i zdobywania wiedzy o obywatelach (w tym inwigilacji), a także metody represji stosowane przez aparat bezpieczeństwa oraz sposoby niszczenia dokumentacji służb komunistycznych w okresie przemian ustrojowych. Do wystawy wykorzystano materiały archiwalne z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej oraz dokumentację udostępnioną przez instytucje zagraniczne, w tym wchodzące w skład Europejskiej Sieci Instytucji Archiwalnych Zajmujących się Aktami Tajnych Służb.

Jestem również jednym z autorów katalogu wystawy „*Znaki wolności. O trwaniu polskiej tożsamości narodowej*” (zorganizowanej w ramach programu „Niepodległa” Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) - części poświęconej udziałowi kobiet polskich w działaniach niepodległościowych (tekst nt. *Kobiety na rzecz niepodległości 1914-1918, 1939-1945*). Wystawa była prezentowana w Zamku Królewskim w Warszawie w okresie od listopada 2018 r. do marca 2019 r.

Swoje badania popularyzowałam biorąc również udział w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz publikując na stronach internetowych. W latach 2016-2025 uczestniczyłam w następujących spotkaniach i audycjach popularyzujących naukę: w audycji z cyklu: *Historie jak z książki*, tytuł wystąpienia: *O dzielnych kobietach w polskiej armii*, Program 3 Polskiego Radia, (14.08.2016, godz. 12.08), w audycji *Polki*, tytuł wystąpienia: *Dr Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk o Ochotniczej Legii Kobiet: nie od razu była to formacja wojskowa* (17.07.2021, godz. 8.06), Polskie Radio 24, w audycji *Eureka*, tytuł wystąpienia: *Ochotnicza Legia Kobiet. Bolszewicy na ich widok opuszczali broń*, Program 1 Polskiego Radia (Przystanek Historia) (5.08. 2020 r., godz. 19.07), w audycji „Flesz historii”, tytuł wystąpienia: *Udział Ochotniczej Legii Kobiet w bitwie warszawskiej*, TVP Historia (17.11.2020 r., godz. 17.25), w XI Warszawskim Pikniku Archiwalnym *Bez kobiet nie ma historii*, (9-11.06. 2021 (on-line),

wykład nt. „*Konspiratorki i dywersantki*” *Kobiety walczące o niepodległość w dokumentach UB/SB. Wybrane przykłady*; w spotkaniu z cyklu „Kulisy historii”, odc. 176 *Kobiety w Powstaniu Warszawskim* – rozmowa z Rafałem Dutkiewiczem, Przystanek Historia IPN (3.08.2024), w podcaście nt. *Antoni Siczko (1904–1982) żołnierz Andersa* - krótka wypowiedź dotycząca historii Armii gen. Andersa, IPN (październik 2024), w podcaście nt. *Jak ich potraktowano?* rozmowa nt. monografii: *Element politycznie wrogi*. *Sytuacja byłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych (na Zachodzie) w Polsce „Ludowej” (1945–1956)*, Ekspres czytelniczy Wydawnictwa IPN (październik 2025). Moje artykuły były również wielokrotnie publikowane na forum internetowym „Przystanek Historia” IPN.

W ramach działalności popularnonaukowej w latach 2015-2025 opublikowałam kilka artykułów na łamach takich pism popularnonaukowych jak „Biuletyn Informacyjny AK” i „Biuletyn IPN” (tytuły artykułów zamieściłam pkt. 4.2. *Wykazu osiągnięć naukowych albo artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny*).

W lutym i marcu 2025 r. sporządziłam również dwie oceny merytoryczne gier edukacyjnych zatytułowanych: „Misja Niepodległość” oraz „Obrońcy ojczyzny” dla Fundacji Escuela. W marcu 2025 r. sporządziłam również ocenę merytoryczną gry planszowej „Orły wojny-samoloty i piloci II wojny światowej” dla Stowarzyszenia Strażnicy Słowa – Innowacyjna Edukacja. Celem tych gier jest popularyzowanie historii w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6 wnioskodawca może podać inne informacje ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Chciałabym podkreślić, że w okresie od kwietnia do sierpnia 2024 r. byłam członkiem ważnego projektu „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945”. Projekt ten był realizowany przez Ośrodek „KARTA” (2006-2008), przez Fundację „Pojednanie” (2009-2021), a od 2022 r. jest wyłącznie prowadzony przez IPN. Jego celem jest ustalenie imiennej listy obywateli II RP, którzy zostali poddani wszelkiego rodzaju represjom ze strony okupanta niemieckiego w latach 1939-1945. Do specjalnie utworzonej bazy są wprowadzane wszystkie materiały dotyczące strat osobowych i ofiar represji pod okupacją niemiecką jakie znajdują się w zasobach IPN w całej Polsce.

Od września 2023 r. do chwili obecnej jestem jednym z członków projektu prowadzonego przez Wydział Badań i Edukacji Archiwalnej Archiwum IPN w Warszawie, którego celem jest publikacja wydawnictwa źródłowego nt. *Ruch „Wolność i Pokój”*, część 1,

Wybór dokumentów lata 1984–1987, część 2, Wybór dokumentów lata 1987–1990. W ramach prac związanych z tym projektem opracowuję dokumenty i przygotowuję biogramy działaczy.

Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk
Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk